

ZAROBLJENE U NASILJU

Analiza uticaja nepovoljnog socio-ekonomskog položaja žene na porodično nasilje

1 Uvod

Rodno zasnovano nasilje predstavlja ozbiljno kršenje ljudskih prava žena i devojčica i globalni društveni problem sa dalekosežnim posledicama. Međunarodni pravni okvir nedvosmisleno ukazuje na to da je ovo nasilje manifestacija istorijske neravnopravnosti i strukturnih nejednakosti između muškaraca i žena, što znatno otežava njegovo suzbijanje. Pored toga, rodno zasnovano nasilje često ostaje nedovoljno vidljivo, pri čemu žene u nasilnom odnosu mogu provesti dugi niz godina.

Proces donošenja odluke žene da ostane ili napusti takav odnos je složen i zavisi od više faktora: individualnih iskustava, prisustva dece, dužine veze, intenziteta nasilja, funkcionisanja socijalne mreže, ali i širih socio-kulturnih normi, kao i sistema podrške. Imajući u vidu kompleksnost fenomena nasilja i strukturne nejednakosti između muškaraca i žena, koje se manifestuju i kroz socio-ekonomske odnose, ova analiza ispituje u kojoj meri socio-ekonomski položaj i finansijska zavisnost od partnera utiču na mogućnost žena da izađu iz situacije nasilja, i kako država može efikasnije da odgovori na ovaj izazov.

Naime, ukoliko žene ne mogu da obezbede osnovne životne potrebe sebi i svojoj deci, a nemaju podršku porodice ili drugih bliskih osoba, često su primorane da ostanu u nasilnom odnosu. Međutim, trenutno dostupni podaci ne pružaju jasan uvid ni u rasprostranjenost ovih izazova, ni u njihov stvarni uticaj. U tom kontekstu ovo istraživanje ima za cilj da pruži empirijsku osnovu za razvoj delotvorne i ciljane podrške ženama i doprinese unapređenju dostupnosti podrške koja bi ženama omogućila da bez obzira na svoj socio-ekonomski status mogu da žive dostojanstveno i slobodno od nasilja. Istraživanje je sprovedeno početkom 2025. godine na slučajnom uzorku od 800 žena, od čega 292 žene sa iskustvo porodičnog nasilja.

2 Šta nam govore podaci o nasilju nad ženama u Srbiji?

Rasprostranjenost porodičnog nasilja

- Više od polovine žena (55%) bilo je izloženo nekom obliku nasilja u partnerskim odnosima.

- 37% žena bilo je izloženo porodičnom nasilju od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera sa kojim je živela u istom domaćinstvu.
- Posebno zabrinjava podatak da je trećina žena u nasilnom odnosu živela duže od pet godina, a većina (74%) navodi da je nasilje doživljavala često.

Ekonomsko nasilje je čest, ali često prikriven oblik porodičnog nasilja:

- 53% žena koje se trenutno nalaze u situaciji porodičnog nasilja izjavljuje da se oseća finansijski zavisno od partnera.
- 46% žena navodi da njihov partner donosi sve finansijske odluke u domaćinstvu.

Finansijska kontrola je posebno izražena, ali ne i ograničena, na žene sa nižim prihodima. Tako 69% žena sa prihodima manjim od 50.000 RSD navodi da partner donosi sve finansijske odluke, ali i 39% žena sa primanjima višim od 150.000 RSD.

Svaka druga žena koja trpi porodično nasilje doživljava i ekonomsko nasilje, što otežava njihov izlazak iz porodičnog nasilja.

Kako socio-ekonomski status utiče na učestalost partnerskog nasilja?

Istraživanje pokazuje da učestalost partnerskog nasilja nije direktno povezana sa visinom ličnih prihoda žene ili njenom sposobnošću da samostalno pokrije osnovne troškove života. Međutim, posledice nasilja i mogućnosti žena za izlazak iz njega značajno variraju u zavisnosti od socio-ekonomskog statusa žene.

Zašto žene ostaju u situaciji porodičnog nasilja?

Odluka o tome da žena ostane u nasilnom odnosu je složena i uslovljena kombinacijom različitih faktora. Istraživanje ukazuje na sledeće ključne razloge:

- Dobrobit dece - 58% žena navodi da ostaje u nasilnom odnosu zbog percepcije da je to u najboljem interesu njihove dece.
- Socio-ekonomski faktori - 41% žena navodi socio-ekonomske razloge kao prepreku za napuštanje nasilnog odnosa, pri čemu 33% navodi da nema gde da ode, a 26% da nema dovoljno novca i sredstava za život.
- Strah od posledica - 35% žena ostaje zbog straha od odmazde nasilnika, bilo prema njima samima, deci ili drugim bliskim osobama.
- Društveni pritisak i stereotipi - 29% navodi da je ostala u odnosu zbog stida i straha od osude porodice i zajednice.

Iako su svi navedeni razlozi značajni, socio-ekonomski faktori predstavljaju posebno značajnu barijeru za izlazak iz nasilnog odnosa za žene koje su već u nepovoljnom položaju – finansijski zavisne od partnera (64%), bez ličnih primanja (77%) ili one koje trpe i finansijsko nasilje (69%). Za ove žene, nedostatak ekonomskih resursa često predstavlja glavnu prepreku za izlazak iz nasilja.

Kada žene odlučuju da napuste nasilnika?

Kao i donošenje odluke o ostanku u nasilju, i odluka žene da napusti nasilni odnos je kompleksan proces. Istraživanje ukazuje na nekoliko ključnih faktora koji dovode do odluke žene da napusti nasilje:

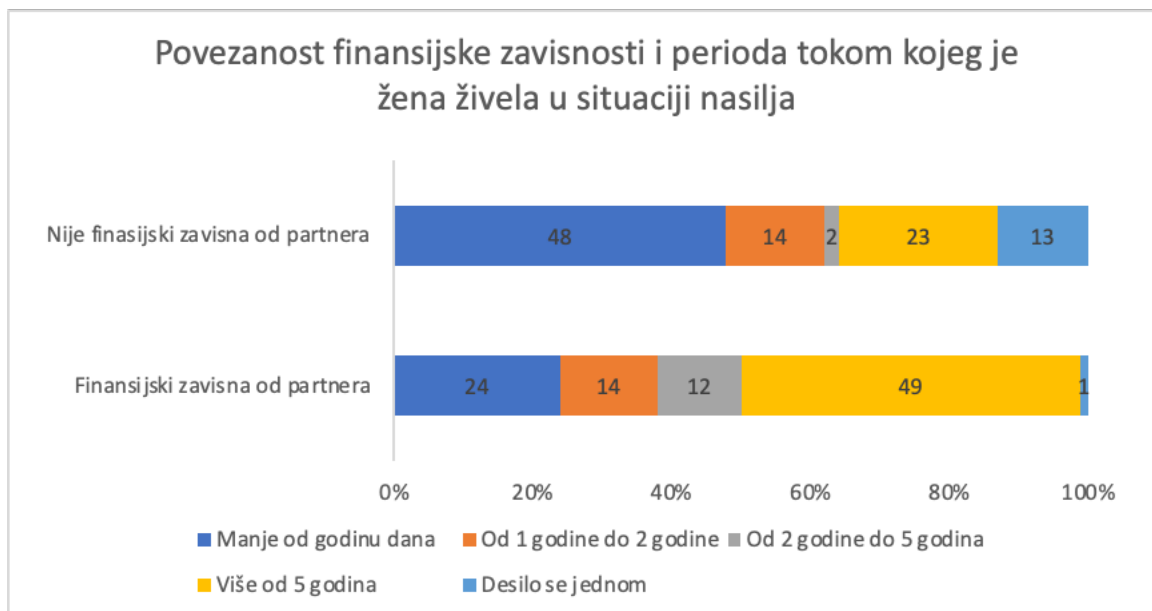
- 40% žena navodi da je prelomni trenutak bio spoznaja da se nasilje neće okončati.
- 36% žena navodi da je odluku donelo kada su prestale da vole partnera.
- 25% žena više nije moglo da trpi nasilje.
- 19% žena napustilo je nasilnika zbog direktne pretnje po sopstvenu bezbednost.
- 23% žena navodi podršku porodice i prijatelja kao ključni faktor u donošenju odluke o odlasku.

Uticaj socio-ekonomskih faktora na izlazak iz nasilja

Istraživanje pokazuje da svaka druga žena koje su trenutno u situaciji partnerskog nasilja (49%) smatra da bi im finansijska sigurnost značajno olakšala donošenje odluke o odlasku, a dodatnih 11% da bi im donekle olakšala. Uticaj nedostatka finansijskih sredstava je posebno izražen kod žena bez ličnih prihoda, među kojima čak 77% navodi da bi im finansijska sigurnost značajno olakšala napuštanje nasilnog odnosa.

Dodatno, podaci nedvosmisleno pokazuju da socio-ekonomski status žene ima direktan uticaj na dužinu trajanja nasilnog odnosa:

- Žene sa koje su finansijski nezavisne znatno brže napuštaju situaciju nasilja. Dvostruko je veća verovatnoća da će finansijski nezavisna žena napustiti nasilnu vezu u roku od godinu dana (46%) u poređenju sa ženom koja je finansijski zavisna od partnera (23%).
- Finansijska zavisnost produžava trajanje nasilja. Skoro polovina (48%) žena koje su finansijske zavisne od partnera ostaju u nasilnom odnosu duže od pet godina, što je dvostruko više u odnosu na finansijski nezavisne žene (22%).

Gde su žene živele nakon što su napustile nasilje?

Kada se posmatra podrška za stanovanje, podaci jasno ukazuju da porodica predstavlja ključnu podršku. Tako je 51% žena kada je napustilo partnera živelo kod roditelja, odnosno rođaka, 17% žena je iznajmilo stan, dok je 9% ostalo u svom stanu. Iako je porodica prirodno i važno utočište i treba da ima značajnu funkciju, isključivo oslanjanje na porodicu kao mehanizam podrške za izlazak iz nasilja u smislu stanovanja, ne sme da bude pravilo. Povratak žene u roditeljsku, odnosno srodničku porodicu nakon određenog perioda odvojenog života, pogotovu kada porodica porekla nema kapaciteta, ni stručnosti, a ponekad ni razumevanja za situaciju žene koja se u nju vraća, izlaže žene dodatnim rizicima, a porodicu dodatnom pritisku.

Koja podrška je ženama potrebna nakon što su napustile situaciju nasilja, a nisu je imali?

Ženama koje su napustile nasilni odnos u podjednako meri je bila potrebna podrška za ekonomsko osamostaljivanje (50%), psihosocijalna podršku (51%) i podrška porodice (51%). Potrebu za pravnom pomoći navodi 22% žena, a potrebu za smeštajem u prihvatilište navodi 11% žena.

Kada govorimo o podršci za ekonomsko osamostaljivanje, žene navode potrebu za sledećim oblicima podrške:

- Kratkoročna finansijska pomoć: 14%
- Dugoročna finansijska pomoć: 20%
- Podrška za pronalaženje i/ili pokrivanje troškova stana: 18%

- Pomoć u pronalaženju zaposlenja: 23%
- Podrška u brizi o deci (kako bi mogle da rade): 24%

Ovi podaci ukazuju da država mora da preuzme aktivniju ulogu u obezbeđivanju svih navedenih vidova podrške, a posebno u kreiranju sveobuhvatnih programa ekonomskog osnaživanja, kako bi se ženama omogućio trajni izlazak iz nasilja i samostalnost.

3 Ključni nalazi

- Više od polovine žena (55%) doživelo je neki oblik partnerskog nasilja, a 37% porodično nasilje.
- Učestalost porodičnog nasilja ne zavisi od visine prihoda žene, odnosno njenog socio-ekonomskog statusa.
- 46% žena koje su izložene partnerskom nasilju nema kontrolu nad finansijskim odlukama u domaćinstvu, a 53% žena oseća se finansijski zavisno od partnera
- Socio-ekonomski faktori nemaju značajnog uticaja na inicijalnu odluku žene da napusti nasilni odnos, ali nedostatak socio-ekonomske stabilnosti predstavlja jednu od ključnih barijera za donošenje odluke o napuštanju nasilne veze, odnosno onemogućava ženi blagovremeni izlazak iz nasilja:
 - 41% žena navodi socio-ekonomske razloge kao jednu od ključnih prepreka za napuštanje nasilnog odnosa, a 60% žena smatra da bi im finansijska sigurnost značajno ili donekle olakšala donošenje odluke o izlasku iz nasilja
 - Polovina žena koje ne mogu da samostalno obezbede uslove za život (48%) ostaje u nasilnoj vezi duže od pet godina, u poređenju sa 22% žena koje su finansijski nezavisne od partnera, što ukazuje na ključni uticaj socio-ekonomskog statusa na trajanje nasilnog odnosa.
- Polovina žena (50%) koje su napustile nasilni odnos navode da bi im značila podrška za ekonomsko osamostaljivanje.

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na ključnu ulogu socio-ekonomskog položaja žene za izlazak iz nasilja. Dok inicijalna odluka žene da izađe iz nasilja zavisi od niza faktora kao što su intenzitet nasilja, emocija žene prema partneru, razumevanje situacije i podrške porodice i prijatelja, bez osnovnih sredstava za život, veliki broj žena ne može da realizuje ovu odluku. U tom smislu intervencije usmerene pre svega na osnaživanje žena da izađu iz nasilja, ukoliko ih ne prate i konkretne mere podrške za ekonomsku nezavisnost, uključujući materijalnu podršku i podršku za uključivanje u tržište rada, veliki broj žena ostavlja zarobljene u nasilju. S obzirom na to da Republika Srbija nema razvijene mehanizme za podršku ekonomskom osamostaljivanju žena sa iskustvom porodičnog nasilja, ovo istraživanje ukazuje na hitnost njihovog uspostavljanja.

4 Preporuke

Unaprediti pristup uslugama smeštaja:

- Unaprediti dostupnost i kapacitete hitnih oblika zbrinjavanja - sigurnih kuća i prihvatilišta, kroz sistematsku podršku, uz ravnomernu regionalnu raspoređenost.
- Uvesti inovativne modele podrške za stanovanje, kao što su programi subvencionisanog najma privatnih stanova, kao dopuna sigurnim kućama.
- Razviti usluge tranzicionog stanovanja, na period do 2 godine, uz mogućnost produženja u opravdanim slučajevima, koji će ženama pružiti siguran smeštaj i individualno prilagođenu podršku tokom perioda osamostaljivanja.
- Osigurati prilagođenost usluga smeštaja ženama koje su višestruko ranjive (Romkinje, žene sa invaliditetom, žene iz seoskih područja, LGBTQ+ osobe i druge).
- Obezbediti stabilno i predvidljivo finansiranje ovih programa i iz budžeta Republike Srbije.

Uvesti mere materijalne podrške:

- Uvesti materijalna davanja u cilju podrške za stanovanje (pokrivanje troškova zakupa, režija, depozita) za žene koje izlaze iz nasilja, a nemaju dovoljno sredstava za samostalan život. Ova davanja bi trebalo da budu vremenski ograničena, uz postepeno smanjivanje kako se žena ekonomski osamostaljuje. Ova mera se može kombinovati sa tranzicionim stanovanjem.
- Uvesti dodatnu, hitnu finansijsku pomoć (jednokratno ili višekratno) za žene koje nemaju nikakva primanja nakon izlaska iz nasilja, a nisu odmah u mogućnosti da se zaposle ili ostvare pravo na druge vidove socijalne pomoći. Ova pomoć bi trebalo da bude lako dostupna i dovoljna da pokrije osnovne životne troškove najmanje tokom mesec dana od napuštanja situacije nasilja.
- Obezbediti pristup novčanoj socijalnoj pomoći za žene sa iskustvom nasilja, bez obzira na njihov bračni status, u situaciji kada napuste situaciju partnerskog nasilja.

Unaprediti mogućnosti socijalnog stanovanja za žene sa iskustvom nasilja

- Povećati kapacitete socijalnog stanovanja i obezbediti prioritetan pristup ženama sa iskustvom nasilja, posebno ženama sa decom.

Uvesti podsticaja za zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje žena sa iskustvom nasilja

- Uvesti poreske olakšice, subvencije za plate ili refundaciju doprinosa poslodavcima koji zaposle žene sa iskustvom nasilja u trajanju od najmanje 12 meseci.

- Unaprediti dostupnost i kvalitet programa obuke i prekvalifikacije za žene sa iskustvom nasilja, uzimajući u obzir njihove specifične potrebe i prethodno iskustvo, a ne samo zahteve tržišta rada.
- Podsticati kompanije da razvijaju programe društveno odgovornog poslovanja koji aktivno uključuju zapošljavanje, mentorstvo i podršku ženama sa iskustvom porodičnog nasilja, prevazilazeći puko ispunjavanje zakonskih kvota.
- Obezbediti besplatne kurseve (npr. informatike, stranih jezika, preduzetništva) koji bi povećali konkurentnost žena na tržištu rada.
- Uspostaviti partnerstva između centara za socijalni rad, Nacionalne službe za zapošljavanje i poslodavaca, u cilju efikasnijeg povezivanja žena sa iskustvom nasilja sa raspoloživim radnim mestima.

Unaprediti pristup servisima za decu

- Obezbediti da deca žena sa iskustvom nasilja imaju prioritet pri upisu u vrtiće i korišćenju usluga produženog boravka (školskog i vanškolskog), uz mogućnost subvencionisanja ili potpunog oslobađanja od plaćanja troškova.
- Obezbediti sveobuhvatne usluge podrške za decu žena sa iskustvom porodičnog nasilja, uključujući programe psihosocijalne podrške, ali i uključivanje u besplatne sportske, kulturne i druge aktivnosti.

Ovo istraživanje IDEAS je sproveo u okviru projekta "Mostovi ka nezavisnosti", koji je podržan od strane Kabineta ministarke bez portfelja zadužene za koordinaciju aktivnosti u oblasti rodne ravnopravnosti, sprečavanja nasilja nad ženama i ekonomskog i političkog osnaživanja žena. Mišljenje koje je izneto u ovom radu je mišljenje autora i ne predstavlja nužno i mišljenje Kabineta.